

STEFAN HEDLUND:

Sovjet på väg mot katastrofen

Den akuta situationen i Sovjetunionen kännetecknas av tre separata men samtidigt samverkande kriser – livsmedelskrisen, krisen i folkhälsan och energikrisen. Ingen tycks vara beredd att göra något åt dem.

Några förutsättningar att införa marknadsekonomi torde inte heller finnas då någon fungerande sovjetisk valuta knappast längre kan sägas existera.

Kanske kommer perestrojkan i framtida historieböcker att ihågkommas som övergångsfasen från kommunism till anarki.

I en av sina mera kända pamfletter, *Staten och revolutionen*, författad under den ödesdigra sommaren 1917, förutspådde den store Lenin att penningekonomin skulle komma att kollapsa och att staten skulle vittra bort. Därefter skulle kommunismen inträda. Mot bakgrund av den senaste tidens utveckling i Sovjetunionen, kan det tyckas som om Lenins idéer nu slutligen, efter 73 års fördröjning, skulle vara på väg mot sin fullbordan.

De två mest centrala ingredienserna i dagens kris är nämligen just att all central (civil) auktoritet håller på att vittra bort, samtidigt som penningekonomin är på väg att ersättas av ett närmast medeltida system av byteshandel, mellan stad och land eller mellan stad och stad.

Vad som därefter skall komma kan ingen säga, men nog tycks det vara på väg att bli till någonting väsentligt annorlunda än Lenins förutskickade paradiset av mjölk och honung. Kanske kommer Gorbatjovs bejublade *perestrojka* i framtida historieböcker att ihågkommas som övergångsfasen från kommunism till anarki, som en lång historisk regress, från Lenin tillbaka till Bakunin.

Vad som än står skrivet i stjärnorna, må dock intet tvivel råda om att orosmolnen är synnerligen mörka. Rapporterna från Moskva talar nu allt oftare om herrar i uniform, eller om allmänt reaktionära krafter inom exempelvis militärindustrin, vilka tillsammans är på väg att vrida den sovjetiska utvecklingen tillbaka, till en tid vi alla hade hoppats skulle vara svunnen. En särskilt oroväckande varning gavs i detta avseende i samband med utrikesminister Sjevvardnadzes plötsliga avgång.

Vad som kanske inte alltid kommer

Stefan Hedlund är professor i öststatsforskning.

fram med samma skärpa som det kremologiska spekulerandet, är emellertid att de underliggande etniska och ekonomiska variabler som har *skapat* den politiska krisen knappast är av sådan natur att de har någon snabb kur. För dem som under lång tid – fördomsfritt – har följt Sovjetunionens ekonomiska och sociala utveckling, är dagens kris i dessa dimensioner inte någon större överraskning. Tecknen på accelererande sönderfall och tilltagande demoralisering har med tiden blivit allt tydligare.

Det är den *politiska* utvecklingen som har varit så oförutsägbar, och som har skapat så många överraskningar. I takt med att den politiska krisen fördjupas, accentueras emellertid också betydelsen av att skilja mellan kortsiktig politisk turbulens, å ena sidan, och långsiktiga ekonomiska och sociala utvecklingstrender, å den andra. I den senare dimensionen, antyds nämligen hur dåliga förutsättningarna är för att det – ens i ett "snällt" scenario – ur kris och kaos skall komma att växa fram fred och välförhållanden.

I det politiskt akuta skedet, dvs under vintern och senvintern, bör vi urskilja tre separata, om än samtidigt på ett olyckligt vis samverkande, krisdimensioner.

Livsmedelskris

Livsmedelskrisen är kanske den som är mest bekant, och för vanliga sovjetmedborgare väl också mest påträngande. Jag skall inte här gå närmare in på höstens många varningar om risker för svält och hungerkravaller. Ryktesspridningen har redan tidigare givits god publicitet, och hur allvarlig den faktiska situationen är kan ännu inte avgöras, då ingen har någon

egentlig kontroll eller översikt över hur mycket som på olika håll finns hamstrat och upplagrat. Rent allmänt torde man dock kunna göra tre centrala konstateranden.

För det *första* torde de flesta vara överens om att krisen ligger betydligt mycket mera inom distribution än inom produktion. Detta innebär att människor som är bosatta i avlägset belägna områden, med bristfällig eller kanske helt frånvarande infrastruktur, kommer att drabbas särskilt hårt. För dem finns ingen tröst i talet om utländska livsmedelsleveranser.

För det *andra* bör slås fast att bilder av tomma hyllor i statliga butiker är något bedrägliga. En stor del av livsmedelsförsörjningen har nämligen alltid skett via alternativa kanaler, i synnerhet via matsalar på de stora företagen. När nu det statliga distributionsnätet faller samman, kommer tillgång till just alternativa kanaler och till kontakter av olika slag att bli helt avgörande. Människor som arbetar i stora företag, och som har "vänner" på lämpliga positioner, kommer därför att klara sig bra, medan de som står vid sidan av, exempelvis pensionärer och handikappade, eller för den del även den snabbt växande skaran av arbetslösa, kommer att drabbas hårt.

För det *tredje* kan man nog på goda grunder misstänka att dagens kaos kommer att få en viss inverkan på nästa års produktion. De jordbruk som i år har fått se stora delar av sin skörd gå till spillo, till följd av att de invanda statliga uppköpskanalerna inte längre klarar sina uppgifter, kommer då inte att känna samma intresse för avsaluproduktion. På detta vis kan årets kaos i distributionen under nästa år komma att manifesteras i en reduce-

rad produktion. Blir då dessutom väderförutsättningarna mera normala, eller kanske direkt dåliga, kan en verkligt allvarlig situation resultera.

Spekulationer om försörjningskrisen som sådan är emellertid bara en del av den sovjetiska livsmedelskrisen. Även om man avvisar de mera sensationella scenarierna, kring svält och hungerkravaller, finns det nämligen i denna situation ett antal nog så allvarliga komponenter, av betydligt mindre spekulativ, och på något längre sikt betydligt mera allvarlig natur.

För vanligt folk innebär den allt värre bristen på livsmedel allt längre sök- och kötider, och därmed även en stigande frustration och desperation. Bland de vanligtvis tåligt köande sovjetmedborgarna breder våld och aggressivitet ut sig, och grunden läggs för sociala motsättningar som på sikt kan komma att bli mycket djupt rotade. Att det hittills huvudsakligen varit sprit- och tobaksköer som präglats av öppna slagsmål, innebär inte att matköerna skulle vara kortare. Detta bör snarare förklaras med att det är kvinnor som köar för mat, medan männen köar för sprit och tobak.

Vad vi här bevittnar är framväxten av ett slags apartheid-system, där vi å ena sidan har en liten överklass, som antingen har hårdvaluta, som ger tillträde till olika specialbutiker, eller tillräckligt stora travar av rubelsedlar för att kunna handla på den öppna marknaden, eller helt enkelt goda "kontakter" av olika slag, medan vi å den andra har de breda befolkningslager som helt sonika ställs vid sidan av.

De motsättningar som nu skapas mellan "oss", som bara har små travar av rubler, och "dom", som har stora travar av om av hårdvaluta, är av en fundamentalt an-

norlunda karaktär än den sociala orättvisa och segregering som präglade det gamla systemet.

Då var det en vanligt förekommande uppfattning att den s k nomenklaturen hade moralisk rätt till sina privilegier, att "herrarna" hade så stor arbetsbörda och så stort ansvar för folket och nationen, att de väl förtjänade såväl datjor och specialbutiker, som sina rättigheter att i svarta limousiner susa fram i de stora boulevardernas "gräddfiler". Dessutom fanns ett implicit "socialt kontrakt", där undersåtarna garanterades arbete, bostad och billiga livsmedel.

I dag är det sociala kontraktet brutet, och det gamla systemets bossar djupt komprometterade. Hos vanligt folk finner man inte längre någon tolerans gentemot dem som berikar sig, utan snarare mycket starka känslor riktade mot maffia och spekulanter av olika slag. Troligtvis är det bara en tidsfråga innan de butiker som mot hårdvaluta tillhandahåller knappa livsmedel kommer att stormas av uppretade pöbelhopar. Den som intresserar sig för social ingenjörskonst, måste inse att detta är en mycket bräcklig grund att bygga på.

Livsmedelskrisen har emellertid inte bara en social dimension. Ur ekonomisk synvinkel innebär den dessutom att förtroendet för de officiella distributionskanalerna har skadats i grunden, hos köpare såväl som säljare, och att här i stället skapas grogrund för framväxt av stora, välorganiserade och välbeväpnade maffiasyndikat. Denna process liknar mycket den amerikanska maffians framväxt, under tjugotalets förbudstid, och det är slående hur stor del av den sovjetiska vokalbulären som på detta område har hämtats

ur just amerikansk engelska.

När illegla upphandlings- och distributionssystem väl har skapats, och fungerande nätverk av mutade kontakter bland polis och andra myndigheter väl har byggts upp, pekar all internationell erfarenhet på att det civila samhället kommer att få mycket svårt att åter hävda sig. När maffian tar över livsmedelsförsörjningen ställs "vanliga" människor i beroendeförhållanden av olika slag, och den allmänna rättsrespekten blir ett av de första offren.

Kris i folkhälsan

Svält och hungersnöd är således inte livsmedelskrisens enda sida, men kan inte därmed helt avfärdas. Även om hunger inte infinner sig i stor skala, kommer nämligen betydande konsekvenser i form av undernäring och vitaminbrist att leda till ytterligare påfrestningar på en redan hårt ansträngd folkhälsa.

Här kommer vi över på den andra krisdimensionen som finns inom den sovjetiska hälso- och sjukvårdssektorn, den del av den sovjetiska verkligheten som länge har varit flaggskeppet inom socialistisk propaganda och mytbildning. Maximen "De är ju trots allt socialister" har tagits som intäkt för att man också har åtminstone god sjukvård, gratis för alla.

Betydligt närmare sanningen kommer vi om vi inser de enkla ekonomiska samband som säger att när ett u-land av sovjetisk modell har som ambition att vara militär supermakt och ledande erövrare av den yttre rymden, måste någon få betala en tämligen grym nota, och de som har fått betala är just ekonomins sk mjukdelar: bostäder, utbildning, hälso- och sjukvård.

I den nya öppenhetens tecken har vi under senare år, via ett betydande antal reportage, kunnat få se interiörer från sovjetiska sjukhus, barnhem och andra institutioner för "vård" av de egna medborgarna, som i sin skakande uppriktighet i vissa fall har varit direkt oförglömliga.

I landets fattigaste delar, kanske främst i Centralasien, saknar många sjukhus rinnande vatten, brist råder på även de mest rudimentära preparat, och hygien är obeskrivligt dålig. I vissa särskilda skräckexempel, har man kunnat läsa om råttfällor under operationsbord och om hinkar som används både för att skura golv och tvätta patienter.

Konsekvenserna av den ökade publiciteten har förvisso varit många, men särskilt slående är den panik som har skapats kring en begynnande AIDS-epidemi. Till följd av de många reportage som har publicerats om barn som via smutsiga kanyler har smittats av HIV på sjukhus, har det bland den sovjetiska befolkningen börjat utvecklas ett slags "kanylfobi". Till följd av bristen på engångskanyler vägrar nu allt fler föräldrar att låta vaccinera sina barn, och resultaten visar sig i form av begynnande epidemier av exempelvis difteri och polio.

Särskilt allvarligt är dessutom att en redan tidigare dålig tillgång på läkemedel nu håller på att försämrars radikalt. För 1991 räknar man med att möjligen kunna klara av att täcka 20 procent av de egna behoven, och import är ingen utväg, dels p g av valutabrist, men även till följd av att utländska preparat är okända för sovjetiska läkare, och därmed svåra att använda.

Krisen för läkemedelstillverkningen är

i mångt och mycket en konsekvens av det "gröna" uppvaknande som har följt i spåren av larmrapporter om miljöförstöring långt bortom sans och redlighet. Lokala miljöopinioner har genomfört aktioner mot en rad kemiska industrier, och tiotals anläggningar har tagits ur bruk. På många håll är opinionsbildningen så stark, att det t o m visat sig omöjligt att bygga nya, mera miljövänliga anläggningar. Någon snar lösning på denna kris tycks därför inte heller vara inom synhåll.

Ur brist föds dessutom även här en betydande svart marknad, som ger ytterligare näring åt de brottssyndikat som redan berikar sig på att tillhandahålla sprit, cigaretter och mat. Rättsrespekten och tilltron till det civila samhället träffas därmed av ännu ett grundskott.

Energikris

Vår tredje krisdimension rör energiförsörjningen, som i dag är ett snabbt växande problem för både hushåll och industri. Mest påfallande vid en ytlig betraktelse är tvivelsutan den snabbt ökande bristen på raffinerade petroleumprodukter. Allt längre köer vid bensinstationer antyder hur bristen på bensin utvecklas, medan allt längre rader av parkerade trafikflygplan säger oss att även flygfotogen är bristvara. Mellan 100 och 200 av flygbolaget Aeroflots plan uppges varje dag stå på marken till följd av bränslebrist; på vissa inrikes flygfält har dessa parkeringsplatser t o m börjat utgöra verkliga trafik hinder.

Någon ljusning tycks inte vara i sikte. I diskussioner om utvinningen av råolja lämnar sovjetiska experter mycket dystra prognoser, och även på förädlingsidan

ser det mörkt ut. Omkring 70 procent av landets raffineringskapacitet uppges vara pensionsfärdig, och av nio anläggningar för katalytisk krackning som skulle tagits i bruk under föregående femårsperiod fungerar i dag bara två. Då oljeexport svarar för lejonparten av landets hårdvaluta-inkomster är denna utveckling extra allvarlig, men den utgör trots detta bara en del av den samlade energikrisen.

Som konsekvens av de omfattande strejker som under sommaren 1989 bröt ut i de sovjetiska kolfälten, uppstod under hösten 1989 en betydande brist på kol. Då en stor del av det sovjetiska bostadsbeståndet är anslutet till koleldade fjärrvärmeverk, ledde detta till ett antal varningssignaler om att befintliga kollager på många håll inte var stora nog för att klara en sträng vinter. Som en skänk från ovan kom så en ovanligt mild vinter, och vi fick aldrig veta om varningssignalerna var överdrivna.

Inför årets vinter är det osäkert i vad mån tillräcklig lageruppyggnad har kunnat ske. Om stora brister kvarstår, och om vädrets makter bjuder på sträng kyla, kan vi mycket väl komma att stå inför en situation där tidigare rykten besannas. Då läggs köld till hunger.

Brist präglar emellertid inte bara olja och kol, utan även elförsörjningen. Den sovjetiska elbalansen har under åtminstone det senaste halvåret varit ansträngd till det yttersta, vilket bl a innebär att störningar i något verk någonstans leder till att det blir svart i det verkets nät. Någon reservkapacitet finns inte.

Envar som någon gång har sysslat med exempelvis civilförsvarsfrågor, vet hur stor samhällets sårbarhet är för just störningar i elförsörjningen, och inser därmed

vilka direkta kostnader som här uppstår. I ett något längre perspektiv måste dessutom inräknas slitage och olyckor som följer av att verk inte kan ställas av för reparations- och underhållsarbeten, samt att de kärnkraftverk som fortfarande är i drift pressas upp till farliga effektnivåer.

Liksom i fallet med läkemedelsproduktionen, är krisen inom elförsörjningen till stor del en konsekvens av det "gröna" uppvaknandet, som på ett mycket påtagligt vis har drabbat det sovjetiska kärnkraftprogrammet. Flera reaktorer har redan tagits ur drift, och löften har givits om att även andra skall stoppas.

Före kärnkraftshaveriet i Tjernobyl var det tänkt att kärnkraften vid 1990 års utgång skulle stå för 21 procent av den sovjetiska elbalansen. I praktiken blev det faktiska utfallet endast 13 procent, och i ett framtidsperspektiv kommer redan rådande brist med all sannolikhet att förvärras ytterligare. Hela 15 projekt har avbrutits på byggstadiet, och 20 projekt på utvärderings- eller planeringsstadiet. Man räknar mot denna bakgrund med att dagens brist i genereringskapacitet, som ligger på ca 8 000 MW, under kommande femårsperiod kan komma att tredubblas.

Om vi till detta lägger att omkring en tredjedel (enligt vissa uppgifter upp till hälften) av all befintlig fossilbaserad genereringskapacitet är mogen att falla för åldersstrecket, måste vi sluta oss till att inte heller energikrisen tycks vara på väg mot någon ljusning.

På de orosmoln som nu hopar sig i den sovjetiska skyn finns således många olika etiketter: kalla bostäder, undernäring, miljöförstöring, och en allt uslare sjukvård, ja kanske även nya kärnkraftsolyckor, men mer än något annat oroar nog, att

det inte tycks finnas någon som är beredd att söka göra något åt alla dessa problem.

Ekonomisk reform?

Vilka är egentligen förutsättningarna för att man i Sovjetunionen skall förmå skapa den moderna marknadsekonomi, med konvertibel rubel och expansiva ekonomiska frizoner, som man ibland får se målas upp i massmedia i Väst? För att reda ut denna fråga, måste vi till att börja med konstatera att en marknadsekonomisk reform utan en fungerande valuta knappast är värd att diskutera, samt att någon fungerande sovjetisk valuta knappast längre kan sägas existera.

Pådrivna av en osammanhängande *perestrojka*, har sovjetiska sedeltryckerier lika intensivt som effektivt arbetat på att i en flod av rubler dränka varje förhoppning om ett återställt förtroende för penningekonomin. Kollapsen är ännu inte fullbordad, men innan ett reellt förtroende kan återskapas måste två krav uppfyllas, bägge synbarligen lika svåruppnåeliga.

Dels måste volymen av utestående likvida medel, det s k inflationsöverhänget, reduceras mycket kraftigt. Dels måste den statliga budgeten bringas i någorlunda balans, detta för att inte rubelöverhänget skall spås på ytterligare. Det förra skulle stöta på patrull hos dem som i dag har mycket stora förmögenheter i rubel, medan det senare skulle blockeras av de tunga ekonomiska intressen som skulle få se sina budgetar drastiskt reducerade.

Till saken kan dessutom — föga förvånande — läggas, att verkligheten i stor hast tycks vara på väg i rakt motsatt riktning. Budgetunderskottet förväntas under in-

nevarande år öka snabbt, varigenom en allt mer accelererad penningtryckning ytterligare kommer att spä på ett redan monumentalt rubelövershång. Den dag prisbildningen släpps fri, kan en lösgjord lavin av likvida rubler mycket väl komma att driva fram en hyperinflation som snarast påminner om tjugotalets Tyskland.

Att prognosen för makroekonomisk balans är så dålig har naturligtvis många olika förklaringar, där inte minst bristfällig teoretisk underbyggnad i den ekonomiska politiken spelar stor roll, men de för dagen helt avgörande problemen ligger snarast i den politiska dimensionen.

Allt fler av de olika delrepublikerna kräver nu att få egen valuta och egen penningpolitik. I Estland har man redan låtit trycka egna sedlar (kronor), i Ukraina har man officiellt förklarat sin avsikt att skapa en egen centralbank, och i den ryska rådsrepubliken har president Boris Jeltsin sagt att man till den centrala budgeten endast har för avsikt att överlämna en mindre del av sitt normala bidrag. Mot denna utveckling försvarar sig president Gorbatsjov med sina allt mer impotenta presidentdekret.

När man frågar sovjetiska kolleger hur allt detta skall sluta, möts man oftast av föga mer än en tom blick och ett resignerat ryck på axlarna. De flesta tycks vara inställda på att det mesta skall gå åt helvete, och förväntningar av detta slag har naturligtvis en obehaglig tendens att bli självuppfyllande. Om marknadsekonomi tycks det således inte längre vara lönt att tala. Men vad kommer då i stället?

Undantagstillstånd

En möjlighet är att centralmakten till sist väljer att ta till det yttersta övertalnings-

medlet, att med våld tvinga delrepublikerna till rättning i ledet. Detta skulle förvisso på intet vis lösa den ekonomiska krisen, snarare tvärtom. I den mån så än är möjligt, skulle militärlagar ytterligare demoralisera dem som i någon mån anstränger sig att samordna och effektivisera produktionen.

Ett undantagstillstånd skulle emellertid mycket snabbt och effektivt bryta det *politiska* dödläge som i dag tycks paralysera den ekonomiska politiken, och häri ligger väl egentligen pudelns kärna. Om ingenting alls görs, kommer nämligen sådan anarki att inträda, att undantagstillstånd kanske ändå är bäst, åtminstone för Ryssland.

Att en sådan åtgärd med stor sannolikhet skulle provocera fram ett omfattande inbördeskrig torde nog de flesta vara överens om, men samtidigt måste vi konstatera att frågor om huruvida inbördeskrig kommer att bryta ut är fel ställda. Inbördeskrig råder nämligen redan. På ett flertal olika håll finns "fredsbevarande" inrikestrupper stationerade, och mer lär säkert komma.

Den centrala frågan är snarare *hur långt* det kommer att gå, till vilken nivå våld och repression kommer att trappas upp, om det kanske till och med skall bli fråga om utbrytarrepubliker som med välbevärnade partisanarméer försvarar sig emot centralmaktens (ryska) trupper.

Avgörande för framtiden blir hur centralmakten förmår hantera de allt våldsammare etniska motsättningar man hittills i stor utsträckning har ignorerat, eller bemött med traditionell chauvinism. Snabbt ökande strömmar av flyktingar, undan olika oroshärdar, sätter nu ytterligare press på bl a en redan hårt ansträngd

bostadssituation, men någon annan "lösning" än ytterligare våld tycks inte vara att vänta.

I detta allmänna kaos blir militärens roll helt central. I positiv bemärkelse kan man säga att militärer är utbildade för att fungera i kaos, med egna beslutsstrukturer, egna kommunikationssystem och egna distributionssystem. Med all säkerhet är en stor del av den rådande bristen på livsmedel framkallad av att militären för egen del har lagt undan extra stora beredskapslager. En militarisering av den civila ekonomin skulle således kunna få en positiv, stabiliserande inverkan.

Samtidigt måste vi dock ställa oss frågan hur militären skulle reagera om det blir tal om utbredd repression. Att man från de mindre republikernas sida är lindrigt intresserad av att sända sina söner i döden för att bevara den ryska centralmakten är uppenbart, men även i den ryska rådsrepubliken har proteströrelser börjat växa fram, bl a i form av en organisation av mödrar som kräver stopp för användning av ryska pojkar i de andra republikernas oroshärdar.

Allt detta gör det svårt att tala om någon sammanhållen militär aktör. Problemet ligger i att militären är djupt splittrad, att vissa delar upplever en stark känsla av förödmjukelse i relation till det senaste årets händelser och knappast är beredd att finna sig i ytterligare reträtter.

Trots att man hade 380 000 man stationerade i det gamla DDR, gick det inte att förhindra Berlinmurens rivning och Tysklands återförening. I dag finner sig den kvarvarande sovjetiska garnisonen avlönad av den tyska staten. Man har löften om hjälp med hemtransport, och löften om att vid hemkomsten bli inhysta i

donerade, tyskbyggda bostäder. På gator och torg ägnar sig sysslolösa sovjetiska soldater åt tiggeri och svarthandel, samtidigt som blandade känslor av hat och förakt växer sig starka bland den tyska befolkningen.

Till denna känsla av förödmjukelse kommer så att delrepublikernas, och i viss mån även den ryska rådsrepublikens, unga män i allt högre grad vägrar att inställa sig för militärtjänstgöring. Särskilt illa står det till i Baltikum och i Kaukasus, samt i västra Ukraina, där i stort sett inga rekryter alls infann sig under höstens inkallelser. Det är nu tal om att förlänga värnplikten för dem som redan finns inkallade, ett beslut som knappast kommer att hälsas med glädje.

Den sovjetiska värnpliktsarmén håller bokstavligen talat på att disintegrera, och detta inte bara till följd av bristande inställelser. Viktigt är också att allt fler av de upproriska republikerna nu förklarar att deras söner inte skall få tjänstgöra utanför den egna republiken.

Traditionell sovjetisk doktrin har alltid varit att blanda om ordentligt, och det värsta skräckscenariot är naturligtvis en militär repression som explicit bygger på att olika nationaliteter ställs mot varandra, att exempelvis armeniska soldater sätts in mot azerbaidzjansk civilbefolkning.

När republikernas parlament sätter sig upp mot denna praxis, innebär det inte bara att armén förlorar mycket av sin användbarhet som instrument för repression. Det innebär dessutom en påtaglig risk för att nationella arméer bildas, som i en krissituation gör uppror mot centralmakten. I juli 1990 kom det första tecknet på en sådan utveckling, då den helt avgö-

rande sovjetrepubliken Ukraina uttryckligen förklarade sin rätt att sätta upp en egen armé.

Sovjetarméns sönderfall reflekterar emellertid inte bara republikernas självständighetssträvanden, utan i kanske än högre grad de vidriga förhållanden av pennalism och andra övergrepp som i dag råder inom de väpnade styrkorna.

Enligt en uppgift som under en längre tid har varit i omlopp, dock utan att kunna bekräftas, påstås under Gorbatjovs tid vid makten omkring 15 000 unga män ha avlidit under sin militärtjänst, här icke inräknat sådana som har stupat i strid, i Afghanistan eller i någon av landets inre oroshärdar.

Anledningen till denna utveckling är intimt förknippad med de etniska motsättningar som präglar det sovjetiska samhället i sin helhet, motsättningar som naturligt nog blir många gånger värre i den repressiva och brutala miljö som är de värnpliktigas vardag. Soldater grupperar sig efter etniska linjer, och de som — liksom balterna — kommer från små minoriteter, löper mycket stor risk att råka verkligen illa ut. Det har t o m förekommit rapporter om att officerare från etniska minoriteter har blivit brutalt misshandlade.

En stor del av dödsfallen bokförs som självmord, och många är det säkert också, men bakom dessa siffror döljer sig med all sannolikhet även ett stort antal fall av mord, eler av misshandel med dödlig utgång.

De ovan beskrivna sönderfallstenden-

serna gäller dock huvudsakligen den regljära värnpliktsarmén. Inom flyg- och sjöstridskrafter, samt inom KGB och inrikestropperna, påstås moralen vara hög. Bakom Kremels knutna näve döljer sig således ännu starka muskler. Inte minst torde väl de ökända "svarta baskrarnas" härjningar i Baltikum antyda vad som kan vara att vänta.

Den fråga den sovjetiska (ryska) militärledningen måste ställa sig är dock hur länge till man kommer att ha sådan kraft. Den dag värnpliktsvägran har blivit utbredd även i Ryssland, och då ett avogt sinnat Ukraina har satt upp en egen armé, styrd ifrån Kiev, då kommer den knutna näven inte längre att vara särskilt trovärdig.

Den helt avgörande fråga alla inblandade måste ställa sig blir därmed om den sovjetiska militären i dag faktiskt skulle klara av att återupprätta den gamla ordningen. Svaret måste troligen bli att man knappast skulle klara det på egen hand, men att man med fredspristagare Gorbatjov som yttre fasad nog skulle komma en bra bit på vägen.

Skall det kanske bli så, att den store trollkarlen i Kreml än en gång, med ännu ett mästerligt förvandlingstrick, skall komma att slå världen med häpnad, att fredspristagaren plötsligt skall framträda som en ny "lillefar", en alla folks store välgörare, kanske inte med vit uniform och stora slokmustascher, men i stället med Nobelmedaljen på bröstet?